

культурные аспекты истории евреев Олыки конца XVIII – 30-х гг. XX в. Разнообразные по содержанию и методам составления документы отложились в семи фондах организаций и учреждений, действующих на территории Волынской губернии, а с 1919 г. – Волынского воеводства. Наиболее информативными для исследователей являются фонды 486 «Олыкская городская ратуша» (1799–1861 гг.) и 140 «Олыкский постерунок государственной полиции» (1920–1935 гг.). При аналитическом изучении архивных документов, они могут быть использованы для исследования жизнедеятельности еврейской общины города, истории Олыки в целом.

Ключевые слова: Государственный архив Волынской области, евреи, Олыка, Волынская губерния, Волинское воеводство, архивный фонд.

Nadolska Valentyna. The Documents of the State Archives of Volhynia Region as a Source for Studying the History of the Jewish Community of Olyka (the End of the XVIII – 30's of XX Century). The documents of the State Archives of Volhynia region that characterize the social, economic, legal, religious, and cultural aspects of the history of Olyka's Jews end XVIII – 30's XX century in article are analyzed. The documents of organizations and institutions operating in the territory of the Volhynia province, and since 1919 – the Volhynia Voivodeship, have deposited in the seven archival collections. They are diverse in content and methods of compilation. The collections 486 «Olyka City Hall» (1799–1861) and 140 «Olyka Station of the State Police» (1920–1935) are the most informative for the researchers. These documents can be used for study the life of the Jewish community in the city, the history of Olyka as a whole in the analytical study of them.

Key words: State Archives of Volhynia Region, Jews, Olyka, Volhynia province, Volhynia Voivodeship, archival collections.

Стаття надійшла до редколегії
07.09.2017 р.

УДК 94(477)«18/19»: 438.41

Наталя Петрик

Становлення Музею визвольних змагань та формування його колекцій: від відділу Музею НТШ до окремої музейної установи

Розглянуто процес становлення Музею визвольних змагань від етапу формування окремого відділу в рамках Музею НТШ до утворення спеціалізованого музею як окремої інституції. Висвітлено роль товариства «Молода громада» у процесі виникнення нового Музею. Розглянуто нормативно-правову базу, на основі якої мав функціонувати Музей.

Ключові слова: Наукове товариство імені Шевченка (НТШ), Музей визвольних змагань, товариство «Молода громада», колекції, пам'ятки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Провідну позицію в науковому та культурному житті Львова наприкінці XIX – у першій половині XX ст. відіграло Наукове товариство імені Шевченка (НТШ), яке було своєрідною неофіційною «українською академією наук» Східної Галичини. Товариство засноване українською інтелігенцією Наддніпрянщини та Галичини в місті Львові після заборони друку й поширення літератури українською мовою на так званій великій Україні. Тому на початковому етапі свого існування воно було власне літературним товариством.

Особливу роль у становленні та діяльності товариства відіграла праця Михайла Грушевського, навколо постаті якого формувалася вся українська історична наука другої половини XIX – початку XX ст. Переїхавши до Львова, М. Грушевський став одним з ініціатором та натхненників щодо перетворення Товариства в наукову установу – Наукове Товариство імені Шевченка (НТШ). Саме він надавав великого значення формуванню музею в рамках товариства як одного з важливих структурних елементів новоствореної наукової інституції. Окрім Михайла Грушевського, біля організаційних витоків музею стояли також Іван Франко, Олександр Барвінський, Федір Вовк [1, с. 33]. Плідна праця львівських науковців і значні внески жертводавців музею сприяли не лише збагаченню його колекцій, а й поступовому розширенню структури самого музею з виділенням окремих відділів, що спеціалізувалися на окремих тематиках.

¹ © Петрик Н., 2017

Становлення Музею НТШ та формування в його складі різних підрозділів, а зокрема Музею визвольних змагань, продиктовано інтенсивністю надходження пам'яток збереження, завдяки активній збиральницькій і науковій діяльності дослідників, котрі гуртувалися навколо товариства, а також характером предметів надходження. Серед останніх часто траплялися пам'ятки воєнного й військово-історичного характеру, що висвітлювали буремні часи історії українського народу. Значне накопичення цих предметів і стало поштовхом до виникнення наприкінці 30-х років ХХ ст. спеціалізованого музею в рамках Музею НТШ.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням питання становлення Музею визвольних змагань або Музею історично-воєнних пам'яток НТШ та формування його колекцій займалися ще наприкінці минулого століття переважно львівські науковці В. Бойко, Л. Коваль [1, 2, 6]. Їхні публікації найбільш повно висвітлюють це питання й лягли в основу цього дослідження. Досить побіжно історії Музеїв НТШ торкається у своїх працях Л. Крутоус [7, 8]. Окремі аспекти музейної діяльності Наукового товариства імені Шевченка досліджені в новіших публікаціях В. Бурдуланюка, В. Кушніра [4, 9]. Проте нові дослідження оминають увагою чи досить побіжно згадують нетривалий період існування Музею визвольних змагань.

Мета й завдання статті. Дослідники цієї проблематики досить ґрунтовно розкрили питання Музею історично-воєнних пам'яток НТШ у тих аспектах, на яких концентрувалася їхня увага. Проте більшість публікацій вийшли друком ще в минулому столітті й мають досить вузьке коло поширення. Ця стаття є спробою більш повного висвітлення питання інституційного формування Музею історично-воєнних пам'яток НТШ від етапу накопичення предметів воєнного та військово-історичного характеру до утворення спеціалізованого музею як окремої інституції в структурі музеїв НТШ зі своєю багатогранною колекцією.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Період існування спеціалізованого Музею визвольних змагань, або Музею історично-воєнних пам'яток Наукового товариства імені Шевченка (НТШ), припадає на кінець 30-х років ХХ ст. Як окрема інституція музей існував лише протягом 1937–1939 рр., але цьому періоду передував тривалий час становлення.

Існують деякі розбіжності в назві музею в різних авторів. Зокрема, у публікаціях В. Бойка натрапляємо на назву «Музей військово-історичних пам'яток» та «Музей визвольних змагань» [1]. Л. Коваль використовує назву «Музей історично-воєнних пам'яток» [6]. Більш точною варто вважати другу назву, оскільки саме вона вживається в Хроніці Наукового товариства імені Шевченка [11] і Фундаційній грамоті Музею [12]. Проте, зважаючи на характер колекцій пам'яток Музею, що належали здебільшого до революційного періоду та висвітлювали характер боротьби українського народу за визволення, назва Музей визвольних змагань також має право на існування. Музей визвольних змагань є сучасною назвою цього закладу, що з'явилася завдяки українознавцям із діаспори [1, с. 33]. У цій статті будуть використовуватись обидві назви Музею.

Утворення та діяльність Музею історично-воєнних пам'яток НТШ пов'язані з ідейними, науковими та культурно-освітніми цілями Товариства. Формування збірки Музею розпочалося ще задовго до відкриття Музею як окремої інституції. Початки цього процесу припадають на період 1895–1920 рр. А з початку 1920-х рр. збірка регулярно поповнювалася ще й матеріалами доби визвольних змагань [1, с. 33].

Військово-історичні пам'ятки поряд з іншими в 30-ті роки зберігалися та експонувалися Культурно-історичним музеєм НТШ, який розміщено по вул. Чарнецького, 24б [1, с. 33]. Заходами товариства «Молода громада» 1 листопада 1936 р. в рамках Музею наукового товариства імені Шевченка відкрито відділ історично-воєнних пам'яток 1914–1920 рр. [11, с. 97]. Ця подія мала вагоме значення не лише для культурного й наукового життя міста Львова, але й для воєнного. Свідчення цього – особиста присутність на відкритті відділу генерала Мирона Тарнавського [1, с. 37].

Про відкриття відділу історично-воєнних пам'яток уперше повідомлено на ХХІV засіданні виділу НТШ, що відбулося 28 жовтня 1936 р. [11, с. 22]. Таке рішення ініційоване членами товариства «Молода громада», більшість яких належала до ветеранів УГА й армії УНР і присвятила визвольній боротьбі вагому частину свого життя [1, с. 34].

Новий відділ виник при Культурно-історичному музеї НТШ і станом на 1936 р. займав дві його зали [11, с. 102]. На ХХV засіданні виділу НТШ від 3 листопада 1936 року Товариству «Молода громада» висловлено подяку за організацію відділу воєнних пам'яток. Також подяку висловили д-рові І. Гнатевичу за впорядкування цього відділу [11, с. 22].

В експозиції представлено основні документи та світлини УСС, що лягли в основу ювілейного видання історії УСС. Крім того, відділ експонував роботи визвольної тематики малярів П. Холодного, І. Куриласа, І. Труша, І. Іванця, Ю. Буцманюка, К. Устияновича, скульптора М. Гаврилка. Також у цьому відділі зібрано матеріали з історії Галичини австрійської доби та визвольної війни 1918–1920 рр., які досліджував із 1934 р. І. Карпинець, готуючи монографію про Чортківську офензиву УГА [1, с. 36]. У новоствореному відділі плідно працювали, студіюючи стрілецькі мундири для створення мистецьких композицій, маляр В. Іванюк та різьбар А. Павлось [11, с. 99].

Виділення окремого відділу при Музеї НТШ стало першим кроком у процесі становлення Музею історично-воєнних пам'яток. Рішення про заснування нового Музею прийнято на XXXIII засіданні відділу НТШ від 12 травня 1937 р. [11, с. 36–37]. А вже на XXXIX засіданні повідомлено про відкриття 21 листопада 1937 р. третього музею Наукового товариства, присвяченого історично-воєнним пам'яткам [11, с. 27]. Новий музей НТШ засновано трьома сторонами: Науковим товариством імені Шевченка, товариством «Молода громада» й Українським товариством допомоги інвалідам (УКТОДІ) [1, с. 36–37].

Усі питання, що стосувалися відкриття та функціонування Музею історично-воєнних пам'яток Наукового товариства імені Шевченка, були висвітлені у Фундаційній грамоті, згідно з якою власником Музею ставало НТШ, яке й мало управляти ним так само, як і іншими своїми музеями. Усі видатки, пов'язані з утриманням Музею, мало покривати товариство «Молода громада». Приміщення для Музею надавало Українське товариство допомоги інвалідам у своєму домі по вул. Потоцького, 48. Управителя Музею мало призначати з-поміж своїх членів товариство «Молода громада». Предмети, що перебували досі в Музеї наукового товариства імені Шевченка як депозит товариства «Молода громада», залишалися надалі власністю товариства «Молода громада» і його депозитом у «Музеї історично-воєнних пам'яток»; експонати, що були досі власністю НТШ, а також предмети, віддані жертводавцями до Музею без виразного зазначення, кому вони даровані, залишалися власністю Наукового товариства імені Шевченка [12, ар. 1–2].

Цей договір підписали у Львові 29 травня 1937 р. три сторони: від НТШ – голова Іван Раковський і секретар Василь Сімович; від товариства «Молода громада» – Андрій Мельник та Микола Бонковський; від «Українського товариства допомоги інвалідам» – Іван Гижя й Олексишин. Змінити цей договір можна було лише за письмової згоди трьох сторін [11, с. 38–39].

Основним документом діяльності музею був Правильник, затверджений 13 квітня 1938 р., який визначав головні завдання музею:

«1. Збирати та зберігати усі пам'ятки, що відносяться до Історії Українського Війська.

2. Способом до досягнення цієї мети є удержування сталої виставки збірок, приймання принагідних дарів та закупівля предметів музейної та історичної вартості, при чому всі видатки, зв'язані з управою та приміщенням музею й закупом експонатів покриває товариство «Молода громада» у Львові.

3. Предмети музею, які є власністю Наукового товариства ім. Шевченка та «Молодої громади», залишаються надалі власністю цих товариств. Нові набутки музею стають власністю Наукового товариства ім. Шевченка за винятком депозитів.

4. Музеєм управляє кустош, призначений відділом НТШ за згодою з відділом «Молодої громади», а його зверхником є Відділ НТШ, як власник музею, який управляє музеєм через свого референта. До цього відділу НТШ згідно з параграфом 29 Статуту НТШ вибирає з-поміж себе музейного референта, який є посередником між управою музею та Президією чи відділом НТШ. За цілість музейного майна, за стан його переховування й узагалі за все музейне діловодство відповідає кустош перед відділом НТШ.

5. Обов'язки кустоша музею є:

Совісно й за найкращим зрозумінням завідувати майном музею та дбати про його розвиток, відповідне приміщення й належну консервацію та інсталяцію.

2. Вести каталог музейних предметів, дневник чинності, касову книгу та листування зі сторонами.

3. Виконувати ухвали та доручення відділу НТШ і його референта.

4. Перекладати відділу НТШ із початком кожного року письмовий звіт із праці та стану музею за минулий рік.

5. Добувати згоду відділу НТШ на намічені в музеї імпрези.

Кустош музею має право:

1. Брати вступні й грошові жертви від відвідувачів та направляти їх на покривання музейних видатків.

2. Переінсталювати музейні збірки в міру потреби за власним планом; про намічені основні зміни належить повідомляти референта музею.

3. Приймати депозити згідно із загальноприйнятим звичаєм.

Приймати для короткочасних робіт окремих помічників на кошт музею» [14, ар. 1].

При історично-філософській секції НТШ створено комісію Музею історично-воєнних пам'яток та обрано музейну управу. Головою управи став професор Іван Крип'якевич, його заступником – Осип Навроцький, який також виконував функції фінансового референта музею. Членами управи були Юрій Крохмалюк – дослідник воєнної історії, Роман Мармаш, Володимир Щуровський – відомий військовий лікар. Комісія займалася розбудовою музею, а також організувала наукові дослідження дотичного архівного матеріалу. Асистентом-куратором музею обрано Омеляна Пріцака [11, с. 38].

Фактичне існування Музею розпочалося 20 жовтня 1937 р. після перевезення всіх експонатів і предметів відділу історично-воєнних пам'яток Музею НТШ із приміщення по вул. Чарнецького, 24 в приміщення кам'яниці УКТОДІ по вул. Потоцького, 48. Того самого дня Президія НТШ призначив Івана Карпинця управителем (кустошом) новоствореного музею [13, ар. 1]. 21 листопада експозицію музею оглянули перші відвідувачі. Із того часу музей почав наблизатися до вимог тодішнього музейництва. [11, с. 38–39].

Основу збірки новоствореного музею склали 1278 музейних предметів, які передано 20 жовтня 1937 р. Культурно-історичним музеєм НТШ, список яких уклав директор Музею НТШ Ярослав Пастернак. До цього списку був включений депозит «Молодої громади» (збірка Миколи Утрина-Безгрішного) та депозит Романа Баранського. 30 травня 1938 р. до музею додатково надійшло дев'ять одиниць зброї [1, с. 39–40].

Зі збірки М. Утрина-Безгрішного придбано чотири картини: три акварелі І. Куриласа і Л. Лепкого на тему «Бо війна війною» та робота Ю. Паньковича (Добромисла) «Січові Стрільці пишуть листа до Боевої Управи» (полотно, олія); збірку фотопластин з життя Січових Стрільців, виконаних М. Угрином-Безгрішним; 380 копій світлин; фотоапарат, каламар і грамофон із Пресової квартири. Загалом збірку М. Утрина-Безгрішного оцінено в чотири тисячі злотих [1, с. 35].

Згодом у депозит від І. Крип'якевича прийнято сім гравюр XVIII ст. та два альбоми, один із яких включав 51 літографію на теми Кримської війни, другий – відбитки малюнків із Першої світової війни в Галичині. Від Л. Лепкого прийнято його олійний і акварельний автопортрети, портрет генерала Мирона Тарнавського також його роботи, ікону «Святий Юрій» Л. Перфецького, графічну роботу І. Ковжуна та світлини з життя УСС [1, с. 40].

Через постійне зростання музейної збірки постало питання про розширення площі. Музей складався з двох відділів – старовини й найновішої історії. Крім того, планувалося прийняти на зберігання пам'ятки «Пласту», які мали заповнити ще одну кімнату. Саме тому 27 травня 1938 р. музей перенесено до нового приміщення, наданого УКТОДІ, площа якого складала 200 кв. м та яке мало шість кімнат [1, с. 43].

Упродовж наступних років до музею здійснено багато нових надходжень. Переважно це відбувалося за рахунок жертводавців-прихильників музею, які подарували 2224 предмети. Серед жертводавців музею були Кирило Трильовський, Іван Крип'якевич, Михайло Драган, Іван Тиктор, Іван Рудницький, Омелян Пріцак, Володимир Щуровський, Юрій Крохмалюк, Володимир Трембіцький, о. Володимир Левицький (усього 43 особи). Крім того, до формування музейної збірки долучилися видавництва «Червона Калина», «За державність», «Українська преса» Івана Тиктора; Національний музей; Товариство охорони вояцьких могил; УКТОДІ; Товариство «Просвіта»; Ліквідаційна комісія у справах «Пласту». Серед подарованих предметів було сім одиниць зброї, 40 військових мап і ситуаційних планів, до ста актів тогочасного діловодства, 232 українські облігації та банкноти, 118 часописів, 137 поштових листівок, 346 світлин, 23 військові відзнаки, 95 різних друкованих видань часів Першої світової війни, а також печатки, моделі пам'ятників, друковані оголошення влади тощо. Отже, на початку 1939 р. музейна збірка вже нараховувала 3524 предмети [1, с. 40–41].

При Музеї створено бібліотеку військової літератури, де зберігалися дублікатні примірники або підручники з військової справи, історичні розвідки та праці на військові теми [1, с. 40].

Один із жертводавців Музею В. Трембіцький у своїх спогадах зазначає, що тут зберігалися такі пам'ятки, як прапори військових частин УСС і ЗУНР, ордени, медалі, військові відзнаки, кашкети та зброя, оригінальний прапор із Ратуші, урядові документи УНР, ЗУНР, УСС [1, с. 41].

Унаслідок нових надходжень збірка музею поповнилася великою кількістю унікальних пам'яток, серед яких – речі з повсякденного життя Симона Петлюри, шапка Євгена Коновальця, відзнаки Січових Стрільців – полковників Андрія Мельника, Василя Кучабського, Романа Дашкевича, підполковників Івана Рихла, Івана Ланька «На спомин праці»; шабля отамана К. Воеводки, шабля з піхвою поручника УСС М. Мельника; листопадові 1918 р. накази Військового комісаріату української генеральної команди за підписом генерального отамана Г. Коссака; грамоти «За зимовий похід», одна з них – для генерала Ю. Тютюнника, та його грамота на орден «За зимовий похід»; військові реліквії УСС – прапор Січових Стрільців, «прапор УСС з 1918 року», «військовий прапор з Житомира»; 61 печатка, серед яких печатки підрозділів УГА (польової артилерії, пішого полку), Запорізької кінної козацької дивізії, Української дипломатичної місії на Кавказі, Кошового отамана козацьких військ Харківщини, Коша УСС [1, с. 42].

Крім того, Музей володів живописною збіркою, яка нараховувала низку батальних полотен і портретів відомих українських майстрів («Могила незнамого жовніра» І. Труша, «Стрільці пишуть листа до Боевої Управи» Ю. Паньковича, «Бій під Сидоровим» та «Бій під Вознесенськом» Л. Перфецького; акварель І. Іванця «Табір у Сніговій») [1, с. 42]. Загалом у Музеї зберігались малярські та графічні роботи таких знаних українських митців: Осипа Куриласа, Петра Холодного, Олександра Климка, Івана Іванця, Леоніда Перфецького, Михайла Гаврилка, Юліяна Паньковича, Лева Лепкого, Лева Геца [2, с. 118].

Окрему групу пам'яток складала портрети. Серед них – низка олійних портретів роботи Петра Холодного; портрети Андрія Мельника й стрілецького старшини на тлі зимового лісу невідомого авторства; портрети генерал-поручника Армії УНР М. Юнаківа з датою 7 лютого 1922 р. (полотно, олія, 48,5x65), генерала УНР Сінклера (полотно, олія, 53x45,4), генерал-хорунжого В. Сальського (полотно, олія, 56x99), отамана УНР Ю. Тютюнника (полотно, олія, 58x71,5) – виконано влітку 1922 р.; полковника Дмитра Вітовського, зображеного «на снігу, на тлі прапору» (1924 р., полотно, олія, 100x54); портрет генерала Мирона Тарнавського авторства Лева Лепкого. Окрему групу складала гетьманські портрети – акварельний портрет Данила Апостола, гравюра із зображенням Богдана Хмельницького в повний зріст, олійні портрети Павла Полуботка, Івана Самойловича, Юрася Хмельницького, портрет Гонти з написом «kozak Gonta buntownik zarogosski». До збірки художніх творів належали також скульптури роботи А. Павлоса «Вояк УГА кидає ручну гармату» та «Побратими» [1, с. 42].

Графіку в музеї представлено цінними пам'ятками воєнного мистецтва, серед яких – окремі комплекси жанрових рисунків, портрети, карикатури, фаталістичні сцени, ситуаційні шкци, плани, краєвиди. Ці рисунки виконано на аркушах паперу від 12x7 см до 27x21 см тушшю або олівцем. Усі роботи стосувалися теми січового стрілецтва й належали Осипові Куриласу, Михайлові Гаврилку, Левові Гецу, Едварду Козакові [2, с. 118–119].

Особливе місце в збірці займали дві срібні чаші із землею зі стрілецького цвинтаря на Маківці та з Лисоні, переданих Товариством охорони вояцьких могил із датами 23. VI. 1929 р. та 7/8. VI. 1930 р. [1, с. 41–42].

Після більшовицької окупації Західної України у вересні 1939 р. НТШ припинило свою діяльність, разом з усіма своїми музейними інституціями [1, с. 44]. Частину музейних збірок із метою їх збереження за ініціативою Управи Музею НТШ передано його жертводавцям. Ще частину нелегально відправили до Музею визвольної боротьби України в Празі. Архівна частина збірки перейшла до Центрального архівного управління НКВС. Колекції решти предметів у 1940 р. відправлені до фондів Львівського історичного музею, а в 1944 р. – до окремих фондів груп [2, с. 117].

В архіві Львівського історичного музею зберігся «Список предметів, переданих з Воєнно-історичного музею НТШ (Потоцького, 48)», який був укладений 14 квітня 1940 р. Хамулою, Терлецьким, Филиповичем. Загальна кількість переданих речей становила 1803 предмети, [2, с. 117–118]. Проте лише в 1995 р. у фондах Львівського історичного музею була віднайдена частина цієї збірки, яка нараховувала лише 351 предмет [1, с. 44].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, у статті прослідковано своєрідну «еволоцію» від формування окремих збірок предметів військово-історичного характеру до виникнення багатогранної колекції історично-воєнних пам'яток. Відповідно до характеру збірки змінювалося й інституційно-правове значення установи, що займалася її збереженням, колекціонуванням та експонуванням – від відділу в рамках Культурно-історичного музею НТШ до окремого спеціалізованого Музею історично-воєнних пам'яток або Музею визвольних змагань, як його називають на сучасному етапі розвитку досліджуваного питання. Такий стан речей став можливим завдяки плідній діяльності львівських науковців, активна дослідницька робота яких припадає на першу половину ХХ ст., та небайдужості жертводавців, котрі займалися постійним поповненням колекцій Музеїв НТШ. Незважаючи на значні втрати Музею внаслідок радянської окупації міста, значна частина цих пам'яток

була врятована й зараз входить до сучасних колекцій львівських музеїв. Ці пам'ятки – цінне джерело до вивчення національно-визвольної боротьби українського народу на початку ХХ ст.

Джерела та література

1. Бойко В., Коваль Л. Становлення та основні віхи Музею військово-історичних пам'яток. *Наукові записки Львівського історичного музею*. Вип. V. Львів, 1996. С. 33–46.
2. Бойко В. Пам'ятки українського війська: втрати і спадок. *Наукові записки Львівського історичного музею*. Вип. VII. Львів, 1998. С. 117–128.
3. Булик Н. М. Археологічні колекції у музеях Львова (1823–1914). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття та Волині*. Вип. 12. Львів, 2008. С. 407–428.
4. Бурдуланок В. М. Музеї Наукового товариства імені Шевченка. *Вісник Прикарпатського університету: історія*. Вип. XV. Івано-Франківськ, 2009. С. 3–9.
5. Винар Л. [Наукове Товариство ім. Т. Шевченка і Михайло Грушевський](#). *Український історик*. 1968. Вип. 1–4 (17–20). С. 37–59.
6. Коваль Л. Історична довідка про фундаторів та жертвувателів Музею історично-воєнних пам'яток НТШ у Львові. *Наукові записки Львівського історичного музею*. Вип. VI. Ч. I. Львів, 1997. С. 36–48.
7. Крутоус А. До питання формування окремих музейних збірок України та Львова у ХІХ – першій половині ХХ ст. *Наукові записки Львівського історичного музею*. Вип. 7. Львів, 1998. С. 3–13.
8. Крутоус А. Львівські музеї і Олександр Чоловський. *Наукові записки Львівського історичного музей*. Вип. 6. Львів, 1997. С. 3–13.
9. Кушнір В. Музей Наукового товариства ім Шевченка у Львові: від заснування до створення першої експозиції. *Народознавчі Зошити*. 2012. № 5. С. 824–832.
10. Пастернак Я. Нові археологічні набутки музею НТШ у Львові за час від 1933–1936 рр. *Записки НТШ*. 1938. Т. 154. С. 267–268.
11. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. За час від 1. I. 1935 – 25. XII. 1937. Ч. 73. Львів, 1937. 126 с.
12. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАЛ України). Ф. 309. Оп. 1. Спр. 785. Договір з товариствами «Молода Громада» і УКТОДІ у Львові про відкриття музею історично-воєнних пам'яток товариства, 2 арк.
13. ЦДАЛ України. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 786. Звіт про діяльність дирекції Музею історико-воєнних пам'яток за період від 20.10.1937 р. по 30.01.1939 рр., 5 арк.
14. ЦДАЛ України. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 787. Статут музею історико-воєнних пам'яток товариства, 3 арк.

Петрык Наталья. Становление Музея освободительной борьбы и формирование его коллекций (от отдела Музея НОШ в отдельное музейного учреждения). Рассматривается процесс становления Музея освободительной борьбы или исторически-военных памятков Научного общества имени Шевченко от этапа формирования отдельного отдела в рамках Музея НТШ до создания специализированного музея как отдельной институции (1937–1939 гг). Раскрывается роль общества «Молодая громада» в процессе возникновения нового музея, а также других обществ, что участвовали в научной жизни Музея. Рассматривается нормативно-правовая база, на основе которой должен был функционировать Музей. Прослеживаются главные этапы и источники накопления военно-исторических памятков и процесс формирования коллекции Музея в течении первой половине ХХ в. В статье также указываются главные жертвователи Музея и их вклад у формирование основных групп коллекций. Кроме того, подробно рассматриваются наиболее характерные памятков военно-исторического характера этих групп коллекции.

Ключевые слова: научное общество имени Шевченко, Музей освободительной борьбы, общество «Молодая громада», коллекции, памятков.

Petryk Natalia. The Formation of the Museum of Liberation Movement and the Formation of its Collections (from the Department of the Museum of NTSh to a Separate Museum Institution). The text deals with the process of establishing the Museum of Liberation Movement or the Museum of historical and military attractions of Shevchenko Scientific Society from the forming a separate department as a structural part of the Museum of Shevchenko Scientific Society to formation a specialized museum as a separate institution (1937–1939). The role of the company «Young community» in the process of appearance of a new museum was investigated in the article. The regulatory base of the Museum of historical and military attractions was considered too. The text discusses a problem and sources of formation a collection of military and historical attractions of Museum during the first part of XX century, and the historical fate of these attractions. In the article the contribution of donors is indicated in the formation of major groups of collections. The most typical groups of attractions of military and historical collection was considered in detail in this article.

Key words: Shevchenko Scientific Society, Museum of Liberation Movement, the company «Young community», collection, attractions.

Стаття надійшла до редколегії
11.10.2017 р.

УДК 069.015

Світлана Муравська¹

Дослідження в музеях закладів системи вищої освіти: українські реалії та європейський контекст

У статті здійснено спробу проаналізувати особливості реалізації дослідницького завдання музеями закладів вищої освіти. На тлі порівняння із ситуацією за кордоном доведено, що аксіоматичне твердження про першочерговість такого завдання є помилковим.

Ключові слова: музей, колекція, заклад вищої освіти, дослідження.

Постановка наукової проблеми та її значення. Згідно з визначенням Міжнародної ради музеїв ІСОМ дослідження є одним із головних завдань музею – неприбуткової, постійно діючої установи, що перебуває на службі в суспільства. Проведення такої роботи на базі музеїв закладів вищої освіти має низку своїх рис з огляду на специфіку останніх як особливої категорії «храмів муз». Саме в результаті дослідницької активності викладачів, яка значно активізувалася, відколи в XVII ст. експеримент став частиною навчальної програми, утворилася більшість європейських університетських музеїв та колекцій «першого покоління». Традиційно викладачі накопичували матеріал як у навчальному закладі, так і вдома, а також на базі наукових товариств, до яких належали. Дослідницька місія університетських музеїв стала апофеозом їхньої діяльності упродовж «золотого віку» з поч. XIX ст до 1914 р., однак XXI ст. зумовило повну трансформацію цього напрямку.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Незважаючи на важливість, це завдання досить фрагментарно висвітлено в доробках російської й української наукової думки та, передусім, стосувалося таких аспектів діяльності конкретних музеїв [1–5]. Європейська історіографія вивчення цієї наукової проблеми є більш широкою й представляє важливі синтетичні напрацювання [10–12; 15; 16]. Однак вивчення дослідницької місії музеїв ЗВО, оперте на сучасний український емпіричний ґрунт, порівняння з теоретичною надбудою, окресленою закордонними (переважно англомовними) дослідниками досі не ставало об'єктом наукового дослідження. Глобальні виклики, із якими стикаються музеї в постінформаційну епоху, тільки підсилюють актуальність статті, **мета** якої – показати дослідницький потенціал музеїв закладів системи вищої освіти в українському та європейському контексті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Досвід використання музейних колекцій як інструменту наукового пошуку й методу дослідницької роботи паралельно з іншими методами є спеціальним, найбільш доцільним у вивченні деяких явищ через зіставлення справжніх об'єктів аналізу, що повинні бути зібрані в оригіналі в системі, відповідній робочій гіпотезі. Він був започаткований університетськими кабінетами й музеями, а нині активно використовується та розвивається в музеях науково-дослідних й академічних установ, відомчих музеях окремих підприємств і закладів. Музейні колекції, сформовані в стінах університетів у різних країнах світу, часто ставали й стають основою великих сучасних національних музеїв, тобто вперше виникли в університетах і завдяки їм [9, с. 343].

Дослідницькі об'єкти – наприклад, археологічні артефакти, знайдені під час розкопок – систематично збираються, систематизуються й вивчаються з метою поліпшення нашого розуміння світу. Ці об'єкти завдячують їх іноді ефемерному існуванню як музейних предметів саме дослідженням – не внаслідок їхнього естетичного вигляду чи того, що вони є рідкісними (хоча може бути поєднання цих двох характеристик). Їх значимість для науки може вимірюватися різними критеріями, у т. ч. наявністю рис, притаманними для конкретної групи, скласти уявлення про яку можливо лише на основі аналізу N-ної кількості схожих одиниць [12, с. 63].

Дослідження високо цінується як функція музеїв ЗВО, навіть більше, ніж просто збереження об'єктів, хоча природничих колекцій останнє висловлювання стосується найменшою мірою. У музейній спільноті активно обговорюють питання про те, що дослідження, які проводять у музеях вищих шкіл,

¹ © Муравська С., 2017